

Ks. WIESŁAW KRAIŃSKI

Wydział Teologiczny

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Toruń

Orzekanie nieważności małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej wraz z innymi tytułami nieważności małżeństwa w obrębie zgody małżeńskiej w wyrokach Roty Rzymskiej

Streszczenie: Trybunał Roty Rzymskiej, w publikowanych wyrokach dotyczących symulacji całkowitej zgody małżeńskiej łączy ją w tym samym podmiocie z innymi tytułami nieważności małżeństwa w obrębie zgody małżeńskiej. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że symulacja całkowita zgody małżeńskiej pozwala się odróżnić od innych tytułów nieważności małżeństwa w obrębie zgody gdyż w symulacji kontrahent wyraźnie nie chce małżeństwa. W innych zaś tytułach nieważności występuje niezdolność bądź wada zgody małżeńskiej lub zgoda warunkowa na małżeństwo. Zawsze jednak mamy do czynienia z wolą zawarcia małżeństwa. Takie ujęcie na gruncie procesowym tworzy problemy w orzekaniu w tym samym podmiocie zaskarżenia małżeństwa symulacji całkowitej z innymi tytułami nieważności.

Słowa kluczowe: jurysprudencja rotalna, symulacja całkowita, wykluczenie, zgoda małżeńska.

Wstęp

W orzeczeniach rotalnych konfrontuje się symulację całkowitą małżeństwa z innymi tytułami nieważności z braku lub wady zgody małżeńskiej. Nieliczne sentencje rotalne podejmują rozpoznanie spraw dotyczących nieważności małżeństwa z samego tylko tytułu całkowitej symulacji zgody małżeńskiej. W wielu orzeczeniach symulacja całkowita łączy się z innymi tytułami nieważności po stronie tego samego kontrahenta. Stając przed powyższym problemem warto uwzględnić jakie rozwiązania przynosi jurysprudencja rotalna.

W wyroku c. Faltin zasygnalizowano podjęty problem. Symulacja jest aktem woli i dlatego rozpatrując jej kwestię, trzeba najpierw zweryfikować czy nie poprzedza jej defekt umysłowy lub błąd, bojaźń czy warunek. Wnikliwe postępowanie pozwoli na właściwe sformułowanie przedmiotu sporu¹. Symulacja całkowita jest szczególnym tytułem nieważności małżeństwa, który pozwala się

¹ Zob. *Dec. c. Faltin* z dn. 18 stycznia 1988 r., „Rota Romanae Decisiones“ (dalej: RR Dec.) 1988, s. 3-4, n. 8.

wyraźnie wyodrębnić od innych tytułów nieważności. Powołując się na tę zasadę dochodzi się do stwierdzenia, że w innych tytułach nieważności występuje niezdolność do wyrażenia zgody na małżeństwo lub jest obecna wola małżeństwa z określonym zastrzeżeniem, własną koncepcją, czy ograniczeniem; natomiast w przypadku symulacji wyklucza się samo małżeństwo. Różnica między symulacją całkowitą a innymi tytułami nieważności polega na tym, że w przypadku symulacji całkowitej kontrahent zdecydowanie nie chce małżeństwa².

Przy omawianiu problematyki symulacji całkowitej na tle innych tytułów nieważności małżeństwa, konieczne jest przedstawienie ogólnej systematyki określenia przedmiotu sporu.

Tytuły nieważności mogą być:

- kompatybilne;
- wykluczające się;
- absorbujące się.

Tytuły nieważności kompatybilne mają swoją podstawę w różnych faktach prawnych. Sędzia orzeka nieważność ze wszystkich tytułów, z jakich ją udowodniono, a ich kolejność pozostaje bez znaczenia. Przemyślana poprawność wskazuje, aby łączyć te tytuły nieważności spójnikiem „i”.

Tytuły wykluczające i absorbujące się mają oparcie w tych samych faktach prawnych. Sędzia musi rozpoznawać je w logicznej kolejności, poczynwszy od najbardziej uzasadnionego. W przypadku, gdy tytuły są wykluczające się, sędzia uzasadnia, dlaczego orzeka z tego, a nie z innego tytułu, używając określenia *non proponi*. Tytuły wykluczające się i absorbujące są zestawiane alternatywnie – określane spójnikiem „lub”, „albo”, subsydiarnie – *subordinate*, *quatenus negative*. W przypadku tytułów wykluczających się lub absorbujących, gdy trybunał orzeknie o nieważności małżeństwa z jednego tytułu, musi również odpowiedzieć na pozostałe tytuły nieważności. Logika wskazuje, że odpowiedź, jeśli chodzi o pozostałe tytuły nieważności nie może być pozytywna (*affirmative*)³.

1. Symulacja całkowita zgody małżeńskiej a niezdolność do zawarcia małżeństwa o naturze psychicznej (kan. 1095, nn. 1–3 kpk)

Opierając się na przedstawionych podstawach można dokonać analizy wyroków rotalnych. Jursprudencja uzasadnia, że nie mogą istnieć po stronie tego samego

² Zob. W. Góralski *Kanoniczna zgoda małżeńska*, Gdańsk 1991, s. 250–258; por. U. Navarrete, *Capita nullitatis matrimonii in Codice Iuris Canonici 1983. Gressus historicus versus perfectiorem ordinem systematicum*, w: *Iustus Iudex. Festgabe für Paul Wesemann zum 75. Geburtstag von seinen Freunden und Schülern*, red. K. Lüdicke, H. Mussinghoff, H. Schwendenwein, Essen 1990, s. 271–274.

³ Zob. R. Sobański, *Orzekanie nieważności małżeństwa z dwu tytułów wadliwego konsensu*, „Jus Matrimoniale” 2000, s. 140–145.

kontrahenta równocześnie dwa tytuły nieważności: symulacja całkowita oraz niezdolność do zawarcia małżeństwa, o której mówi kan. 1095 nr 1 i 2. Małżeństwo w tym przypadku może być nieważne albo z tytułu wynikającego z niezdolności o naturze psychicznej do podjęcia zgody małżeńskiej, albo z całkowitej symulacji małżeństwa. Niektóre wyroki argumentują przedstawioną niemożność współlistnienia symulacji całkowitej z niezdolnością do podjęcia zgody małżeńskiej, interpretując naturę aktu ludzkiego. Zgoda jest aktem ludzkim angażującym rozum i wolę kontrahenta. Wolny wybór woli poprzedza refleksja. W sytuacji, gdzie występuje ograniczenie zdolności intelektualnych wskutek zaburzeń psychicznych, ograniczony jest wybór woli. Jeżeli nie ma zgody na małżeństwo, nie może być też mowy o jego wykluczeniu⁴. W orzeczeniach, w których spotykamy się z zaskarżeniem ważności małżeństwa w odniesieniu do tej samej osoby o wykluczenie całkowite małżeństwa i z niezdolności do podjęcia zgody na małżeństwo, trybunał najpierw rozpatruje, czy osoba była zdolna podjąć zgodę na małżeństwo. Następnie, gdy okazuje się, że po rozpatrzeniu norm kan. 1095 nr 1 i 2, nie można stwierdzić nieważności z tego tytułu, rozpatruje się sprawę z tytułu symulacji całkowitej⁵. U podstaw wnioskovania i dowodzenia, zwłaszcza gdy sprawa symulacji spotyka się z poważnym brakiem rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych, argumentacja oparta jest na odwołaniu się do faktu, że małżeństwo stwarza zgoda woli, gdzie mężczyzna i kobieta wzajemnie się sobie oddają i przyjmują. Wówczas gdy osoba kontrahenta ma poważne zakłócenia w sferze psychicznej – kwalifikowaną niedojrzałość, która dotyka intelektu, a w konsekwencji wolności woli, nie jest w stanie obiektywnie powziąć aktu woli w kierunku stworzenia wspólnoty małżeńskiej, która polega na wzajemnej osobowej wymianie⁶.

Relacja symulacji całkowitej do tytułów nieważności, o których kan. 1095 nr 1 i nr 2, pozwala na wyprowadzenie dwóch wniosków. Pierwszy ma charakter przedmiotowy – jeśli małżeństwo nie zaistniało, to nie można go wykluczyć, drugi podmiotowy – jeśli kontrahent nie jest w stanie powziąć zgody na małżeństwo, nie jest równocześnie w stanie jej wykluczyć; tym bardziej, że wykluczenie zgody domaga się większej kwalifikacji, niż jej powzięcie. Ustawodawca orzeka, że małżeństwo stwarza zgoda, która jest aktem woli. Ten sam ustawodawca domaga się od wykluczającego małżeństwo pozytywnego aktu woli.

Jurisprudencja rotalna w swych orzeczeniach w połączeniu tytułów: symulacji całkowitej i niezdolności do zawarcia małżeństwa, gdy stwierdzi nieważność z tytułów, o których mówi kan. 1095, poświęciła w wyroku dość dużo miejsca na argumentację, i krótko odnosi się do symulacji całkowitej, która z natury rzeczy nie ma racji bytu. Równie dokładne uzasadnienie znajduje fakt stwierdzenia ważności małżeństwa z tytułu przyczyn psychicznych, aby można odnieść się do symulacji małżeństwa.

⁴ Zob. Dec. c. Faltin z dn. 18 stycznia 1988 r., RR Dec. 1988, s. 3-4, n. 8.

⁵ Zob. Dec. c. Jarawan z dn. 10 marca 1989 r., RR Dec. 1989, s. 192-209, n. 7-14.

⁶ Zob. Dec. c. Stankiewicz z dn. 26 marca 1990 r., RR Dec. 1990, s. 234-236, n. 20-22.

Charakterystyczne w części prawnej, zarówno w argumentacji symulacji całkowitej jak i przyczyn natury psychicznej jest, że ponensi cytują kan. 1057 oraz 1055 i interpretują na ich podstawie nieważność małżeństwa w odniesieniu do kan. 1101 § 2 czy 1095⁷. Inną argumentacją jurysprudencji rotalnej jest porównanie dwóch tytułów nieważności w odniesieniu do istotnych obowiązków małżeńskich, zwłaszcza w oparciu o kan. 1095. W przypadku symulacji całkowitej symulant nie chciał świadomie żadnego małżeństwa i jego obowiązków. W przypadku zaś psychicznej niezdolności do podjęcia obowiązków małżeńskich kontrahent pragnie podjąć owe obowiązki, lecz z przyczyn kwalifikowanych ocenionych przez biegłych nie jest w stanie ich podjąć, a tym samym nie może stworzyć małżeństwa. W przypadku symulacji całkowitej wyroki przytaczają inne fakty prawne niż w przypadku niezdolności psychicznej do wyrażenia zgody na małżeństwo⁸.

Nie można pogodzić symulacji całkowitej i częściowej z brakiem dostatecznego używania rozumu oraz brakiem wystarczającego rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich. Według przedstawionego podziału, tytuły te nie mogą być traktowane w sposób podporządkowany. Są niekompatybilne i wykluczające się, opierają się na różnych faktach i sędzia musi je rozpatrywać według logicznej kolejności: najpierw niezdolność z kan. 1095 n. 1 i 2, a gdy ona okaże się nieistniejąca, wówczas rozpatruje się sprawę z tytułu symulacji całkowitej i nie można w formule sporu przedstawiać ich alternatywnie⁹.

⁷ Zob. Dec. c. Serrano z dn. 20 stycznia 1994 r., RR Dec. 1994, s. 43 n. 3. Ponens wyraża stanowisko ostrożne. Stając przed zaskarżeniem z dwóch tytułów nieważności stwierdza, że w rzeczywistości niezdolność, o której mówi kan. 1095 KPK z 1983 r. i wykluczenie małżeństwa są od siebie bardzo różne. Kto nie może wyrazić woli na małżeństwo, nie może tym bardziej jej wykluczyć. W przypadku niezdolności psychicznej i symulacji rozpoznaje dokładnie obydwa tytuły. Do symulacji konieczny jest dostateczny efekt przymierza małżeńskiego, o którym mówi kan. 1057 KPK z 1983 r.; Dec. c. Civili z dn. 16 grudnia 1993 r., RR Dec. 1993, s. 768, n. 12. Audytor daje wyraźne odniesienie do dwóch tytułów nieważności, oświadczając, że próba nieważności z kan. 1095 n. 2 i z symulacji całkowitej lub częściowej w tym samym podmiocie nie może być dokonana. Przy symulacji potrzebny jest pozytywny akt woli, który jest niemożliwy w przypadku niezdolności do sądu dojrzałego i wolnego kontrahentów (w przypadku poważnego braku rozeznania oceniającego). Nie można również zestawiać tych tytułów w sposób podporządkowany. W przypadku stwierdzenia ważności małżeństwa z tytułu 1095 n. 2 można zbadać sprawę symulacji; Dec. c. Lanversin z dn. 17 marca 1993 r., RR Dec. 85: 1993, s. 158 n.20. Ponens daje wyraźne odniesienie do zdolności wzajemnego przekazu: „...defectus discretionis iudici, non verititur in quemlibet defectum psychologium sed in gravem anomaliam psychicam qua praepediuntur operationes criticae et reflexive atque ipsa volendi capacitas, videlicet quod iura et officia a nubentibus mutuo tradenda et acceptanda in actu eliciendi consensus”.

⁸ Zob. Dec. c. Serrano z dn. 20 stycznia 1994 r., RR Dec. 1994, s. 43, n. 3; Dec. c. Funghini z dn. 24 maja 1995 r., RR Dec. 1995, s. 317-320, n. 8-12. Takie jest podejście audytorów do nieważności małżeństwa z tytułu, o którym kan. 1095 n. 3 KPK z 1983 r.

⁹ Zob. R. Sobański, *dz. cyt.*, s.142-145; A. Stankiewicz, *De Iurisprudencia rotali circa simulationem totalem et partialem-cc.1101§2; 824§2 CCEO*, „Monitor Ecclesiasticus” 1997, nr 1-2, s. 232-233; A. Stankiewicz, *L'incapacità di intendere e di volere nel diritto matrimoniale canonico*

Problematyczną jest sprawa połączenia symulacji całkowitej z numerem 3 kan. 1095 KPK – o niezdolności do zawarcia małżeństwa z przyczyn natury psychicznej – tych, którzy nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich. Sentencje rotalne traktują te tytuły jako niewykluczające się. W sentencji c. Jarawan rozpatrywano symulację całkowitą i niezdolność psychiczną do podjęcia obowiązków małżeńskich w sposób podporządkowany¹⁰. Pozytywną wykładnię tego problemu daje Stankiewicz, który uważa, że niezdolność do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich generalnie nie znosi zdolności do podjęcia aktu ludzkiego i dlatego może być traktowana w sposób podporządkowany z symulacją całkowitą. Audytor powołuje się na dwie dystynkcje, mówiąc o różnicy między *ius* – prawem a *iuris exercitium* – zdolnością wypełnienia prawa. Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich nie zakłóca procesu intelektualnego i wolitywnego, lecz jest zakłóceniem natury psychoseksualnej lub osobowości. Dlatego niezdolny do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich może podjąć zgodę na małżeństwo, jak i ją wykluczyć. Symulacja całkowita może występować równocześnie z niezdolnością do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich¹¹.

W kwestii zaburzeń psychicznych na trybunale spoczywa zadanie sformułowania sporu w sprawach połączonych z symulacją, rozwiązanie tego problemu ułatwia odniesienie się do wpływu choroby psychicznej na ważność aktu

can. 1095 nn. 1–2, Città del Vaticano 2001, s. 283; Dec. c. Palestro z 28 czerwca 1989 r., RR Dec. 1989, s. 445–446, n. 2. W sentencjach sformułowanie tytułów nieważności jest następujące: „ob defectum discretionis iudicii mulieris conventae et quatenus negative ob simulationem totalem ipsius conventae”; Dec. c. Stankiewicz z dn. 26 marca 1990 r., RR Dec. 1990, s. 224, n. 2: „...ex capite simulationis totalis consensus ex parte mulieris conventae... et ex capite defectus discretionis iudicii ex parte muliebri”; Dec. c. Civili z dn. 16 grudnia 1993 r., RR Dec. 1993, s. 765, n. 6: „...in casu, ex capite gravis defectus iudicii circa iura et officia matrimonii essentialia mutuo tradenda et acceptanda mulieris ex parte, et quatenus negative: ...in casu, ob totalem consensus simulationem mulieris ex parte”.

¹⁰ Zob. Dec. c. Jarawan z dn. 10 marca 1989 r., RR Dec. 1989, s. 192, n. 6. Sformułowano zarzut w ten sposób: „...ex capite simulationis totalis ex parte viri conventi vel subordinate ob incapacitatem psychologiam assumendi et adimplendi onera matrimonii essentialia ex parte eiusdem viri conventi”.

¹¹ Zob. A. Stankiewicz, *De Iurisprudencia...*, s. 233; Dec. c. Pompedda z dn. 19 października 1992 r., RR Dec. 1992, s. 494, n. 2. Mamy tu przypadek, w którym ponens rozstrzyga sprawę wykluczenia prawa do aktów małżeńskich, i gdyby rozstrzygnięcie okazało się negatywne, to rozstrzygałby sprawy z niezdolności do podjęcia obowiązków małżeńskich po stronie kobiety, która miała skłonności homoseksualne; Dec. c. Faltin z 24 maja 1991 r., RR Dec. 1991, s. 333, n. 7. Ponens podejmuje się rozstrzygnięcia sprawy z tytułu wykluczenia dobra wierności i dobra potomstwa po stronie mężczyzny i w podporządkowany sposób, gdyby to okazało się negatywne, niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Wyrok ma dwie zdecydowanie oddzielone części zarówno w części *in iure*, jak i *in facto*: najpierw dyskurs o wykluczeniu obowiązków, później o symulacji częściowej; W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 84–86; J. Serrano Ruiz, *Interpretazione ed ambito di applicazione del can. 1095 n. 3*, w: *L'incapacità di assumere gli oneri essenziali del matrimonio*, Città del Vaticano 1998, s. 13–15.

prawnego i wyrażenia zgody na małżeństwo. W niektórych przypadkach 1095 kpk nr 1 i 2 w połączeniu z symulacją, trybunał – w trakcie procesu – zasięga informacji biegłych, aby znaleźć podstawy dochodzenia¹².

2. Symulacja całkowita zgody małżeńskiej a błąd i podstęp (kann. 1097–1099 kpk)

Zestawienie symulacji całkowitej z tytułami nieważności pochodzącymi z błędu stwarza wiele problemów. Kan. 1097 § 1, który mówi, że błąd co do osoby powoduje nieważność małżeństwa. Błąd jest nieprawdziwym sądem osoby o rzeczywistości lub naturze rzeczy i związany jest zawsze z funkcją umysłu. Błąd co do osoby kontrahenta dotyczy samej osoby lub cech, które tę osobę identyfikują jako określoną osobę. W odbiorze drugiego kontrahenta cechy te są tożsame z samą osobą. Są to jakości identyfikujące osobę od strony fizycznej. Pierwszą różnicą, która uwidacznia się między symulacją całkowitą a błędem dotyczącym osoby jest to, że błąd kontrahenta zakotwiczony jest w umyśle. Strona kontraktu małżeńskiego, która przejawia nieprawdziwy pogląd dotyczący drugiego kontrahenta, w rzeczywistości chce małżeństwa. W przypadku zaś symulacji całkowitej wyklucza się samo małżeństwo. Mamy różnicę, która stoi u fundamentów obu tytułów nieważności: w błędzie co do osoby kontrahenta błąd znajduje się w sferze intelektu, w przypadku symulacji chodzi o pozytywny akt woli. Oczywiście jest, że symulacyjny akt woli ma swoje zakotwiczenie w intelekcie poprawnie funkcjonującym. Proces mentalny formujący wolę przeciw małżeństwu nie ma nic wspólnego z błędem, gdyż determinuje wolę w kierunku wykluczenia małżeństwa, a nie jego zawarcia¹³.

Kan. 1097 § 2 kpk odnosi się do błędu dotyczącego przymiotu osoby, lecz oprócz błędnego stanu umysłu, prawodawca domaga się, aby błąd co do przymiotu osoby dotyczył takiego przymiotu, który jest bezpośrednio i zasadniczo zamierzony. Konstrukcję tego tytułu nieważności od strony negatywnej można ująć w ten sposób, że kontrahent gdyby był świadomy, że drugi kontrahent nie ma zamierzonej i oczekiwanej przez niego jakości, nie zawarłby z nim małżeństwa. Wyłącznie dla tego przymiotu strona kontraktu zawiera małżeństwo.. Słowa użyte w treści kan. *directe* oraz *principaliter intendatur* wskazują na wy-móg determinacji woli.

W przypadku błędu co do przymiotu kontrahenta, w tym samym podmiocie mógłby on współistnieć z symulacją całkowitą. Kontrahent mógłby zatem wykluczyć małżeństwo z powodu braku u drugiego kontrahenta danego przymiotu, o którego istnieniu był przekonany. Trzeba jednak zachować

¹² Zob. Dec. c. Lopez-Illana z dn. 12 grudnia 1994 r., RR Dec. 1994, s. 620, n. 3.

¹³ Zob. W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 98–104; M. Pastuszko, *Całkowita symulacja zgody małżeńskiej*, Warszawa 1982, s. 167–172.

ostrożność, jeśli chodzi o te dwa tytuły nieważności małżeństwa. W błędzie co do przymiotu kontrahenta, jak i w symulacji całkowitej, obecny jest pozytywny zamiar woli, który ma na celu różny przedmiot. W przypadku błędu kontrahent błędząc, chce on zawrzeć małżeństwo dla określonego przymiotu małżeństwa; w symulacji całkowitej, mając prawidłowy odbiór rzeczywistości wyklucza małżeństwo¹⁴.

Turnus rotalny c. Huot rozstrzygał sprawę w której powódka zaskarżyła małżeństwo z powodu symulacji całkowitej i błędu dotyczącego przymiotu mężczyzny, bezpośrednio i zasadniczo zamierzonego. Formuła wskazuje na to, że turnus podjął te dwa tytuły jako kompatybilne. Wyrok w oddzielonych częściach rozstrzyga najpierw sprawę symulacji całkowitej w oparciu o argumenty prawne i faktyczne. Stwierdzając brak wykluczenia konsensu, przechodzi do argumentacji prawnej i faktycznej, orzekając nieważność małżeństwa z powodu wady konsensu z tytułu błędu co do przymiotu osoby bezpośrednio i zasadniczo zamierzonego¹⁵.

Szczególniej uwagi wymaga determinacja woli, jeśli chodzi o błąd prawny co do jedności lub nierozzerwalności, albo godności sakramentalnej małżeństwa, o której mówi kan. 1099 kpk. Błąd determinujący wolę, który narusza zgodę małżeńską i kształtuje wolę błędzącego, ma charakter motywujący. Taki rodzaj błędu stanowiący przyczynę zawarcia umowy małżeńskiej wpływa na proces wolitywny. Błąd determinującego wolę, to błąd charakteryzujący się uporczywością i zakorzenieniem, występujący u osób, które są ideologicznie i moralnie, w sposób praktyczny i życiowy przeciwne nauce Kościoła. Taki rodzaj błędu, który wpływa na sąd praktyczny i determinuje wolę kontrahenta tak, iż ogranicza on przedmiot zgody małżeńskiej, chcąc małżeństwa rozrwalnego, nie mającego przymiotu jedności, niewiążącego się z godnością sakramentalną. Błąd ten dotyka bezpośrednio zgody małżeńskiej, bo przymiot, którego dotyczy, jest zaprzeczeniem treści tejże zgody. Narzuca się pytanie: czy błąd determinujący wolę pozwala się sprowadzić do wykluczenia pozytywnym aktem woli małżeństwa, czy jest tytułem autonomicznym? Łatwiejsze jest zestawienie błędu prawnego z symulacją częściową małżeństwa ze względu na przedmiot błędu i wykluczenia częściowego determinującego wolę w kierunku zastrzeżeń do nierozzerwalności, jedności czy godności sakramentalnej. Odróżnieniem zasadniczym jest fakt, że kontrahent wybiera małżeństwo wolą zdeterminowaną przez błąd, a w symulacji całkowitej występuje wykluczenie małżeństwa pozytywnym aktem woli. W przypadku błędu determinującego

¹⁴ Zob. W. Góralski, dz. cyt., s. 104-107; M. Pastuszko, dz. cyt., s. 173-174; P. Bianchi, L'interpretazione del can. 1098 da parte della giurisprudenza della Rota Romana, w: *Errore e Dolo nella giurisprudenza della Rota Romana*, Città del Vaticano 2001, s. 109-110; G. Erlebach, *Errore e dolo nella giurisprudenza della Rota Romana*, Città del Vaticano 2001, s. 87-90.

¹⁵ Dec. c. Huot z dn. 24 listopada 1987 r., RR Dec. 1987, s. 650-663: „...ex capite defectus matrimonialis consensus in viro ob exclusum matrimonium in toto et erroris mulieris actris circa qualitatem viri conventi...”.

wolę, przedmiotem są przymioty małżeństwa; w przypadku symulacji całkowitej przedmiotem jest małżeństwo jako takie. Symulacja jest aktem wyboru, który może się dokonać pod wpływem błędu. W przypadku błędu nie mamy wyboru woli, lecz umysł błędzący kieruje wolę do rzeczywistości fałszywej. Są też teorie, które opierają się na pojęciu scholastycznym błędu, jako fałszywego sądu umysłu o nieznanym mu rzeczywistości. Na podstawie tego twierdzenia sądzi się, że błąd prawny co do natury małżeństwa sprawia u osoby błędzącej absolutną niezdolność do wykluczenia małżeństwa – w myśl zasady, że nie można wykluczyć tego, czego się nie zna. Dopuszczalny jest błąd u kontrahenta wykluczającego całkowicie małżeństwo co do nierozzerwalności, jedności i godności sakramentalnej. Nie jest on jednak postacią błędu, o którym mówi kan. 1099 KPK, gdyż wola symulującego zdeterminowana jest w kierunku wykluczenia małżeństwa, a błędzący chce małżeństwa¹⁶.

W wyroku c. Serrano rozstrzygano sprawę z tytułu całkowitej symulacji i podporządkowanego wykluczenia dobra potomstwa. Ponens sugeruje, że u osób podobnych symulantowi, to jest u libertynów, dominuje tendencja do postrzegania małżeństwa jako wspólnoty otwartej i wolnej od obowiązków. W przypadku takich osób może ukształtować się w umyśle błąd radykalny co do jedności albo nierozzerwalności. Błąd w przypadku symulanta dotyczył sfery mentalnej – nie determinował woli i był adekwatną przyczyną symulacji, która spowodowała nieważność małżeństwa¹⁷. Sentencja c. Colagiovanni tłumaczy naturę błędu dotyczącego wspólnoty życia małżeńskiego w przypadku symulantów będących pod wpływem idei 1968 r. Błąd tzw. socjalny musi być w swej natury radykalny, jeśli chodzi o okoliczności sprawy. Nie jest istotne, że dotyczy on całej wspólnoty, bo natężenie tego błędu u poszczególnych członków grupy ideologicznej może być zróżnicowane. Istotne jest, mówi ponens, zakażenie woli. Na podstawie takich zakodowanych idei można wnioskować o błędzie wokół małżeństwa, jego obowiązków, przymiotów, ale również o odrzuceniu – wykluczeniu małżeństwa, z czym mamy do czynienia w tym orzeczeniu¹⁸.

Tytuły nieważności małżeństwa z błędu prawnego i symulacji całkowitej w tym samym podmiocie zaskarżenia muszą być traktowane jako wykluczające się. Trybunał orzeka nieważność albo z tytułu błędu prawnego, albo z symulacji całkowitej małżeństwa.

Interesujące jest również poszukiwanie, jakiego dokonuje się w sentencji c. Corso, w której turnus rotalny nie uzyskał pewności moralnej o nieważności małżeństwa. Problem rodzi się wokół determinacji woli kobiety – symulanta o zakorzenionych ideach agnostycznych. Pytanie dotyczy tego, czy jest

¹⁶ Zob. W. Góralski, dz. cyt., s. 104-107; M. Pastuszko, dz. cyt., s. 173-174; R. Sobański, dz. cyt., s. 146; P. Majer, Błąd co do jedności lub nierozzerwalności małżeństwa w: *Jus Matrimoniale* 2: 1997, s. 51-57.

¹⁷ Dec. c. Serrano z dn. 2 czerwca 1989 r., RR Dec. 1989, s. 402-403, n. 3.

¹⁸ Zob. Dec. c. Colagiovanni z dn. 19 kwietnia 1988 r., RR Dec. 1988, s. 262-263, n. 8-11.

to symulacja całkowita, wykluczenie godności sakramentalnej, czy błąd prawny? Następnie ponens odwołuje się do elementów dowodzenia¹⁹.

Rozpoznając sprawę z symulacji całkowitej w części prawnej wyroku c. Pompedda, gdzie symulantka ma wyraźne antykatolickie nastawienie, ponens również odwołuje się do błędu prawnego²⁰.

Szczególną postacią błędu jest podstęp, czyli podstępne wprowadzenie w błąd, o którym mówi kan. 1098 kpk. Podstęp charakteryzuje się tym, że od osoby, która jest podmiotem nieważności małżeństwa, domaga się błędu w sferze umysłu, a autor działania podstępnego kieruje się ku przymiotom drugiego kontrahenta, które mogą poważnie zakłócić wspólnotę życia małżeńskiego, zaś celem działania jest uzyskanie zgody na małżeństwo. Elementy zakłócające wspólnotę życia małżeńskiego muszą mieć swoje obiektywne znaczenie, a sama akcja podstępna nie musi pochodzić od osoby kontrahenta – może pochodzić od osób innych, ale musi dotyczyć przymiotów kontrahenta. W przypadku błędu ma on charakter wewnętrzny, dotyczy osoby, która doświadcza nieprawdziwego sądu. Gdy mamy do czynienia z podstępem, błędny sąd jest wywołany zewnątrz. Kontrahent doświadcza wywołania błędu wskutek podstępu w sferze intelektu. Zgoda woli na małżeństwo wyrażona przez kontrahenta wskutek podstępu jest obciążona wadą.

W sprawach o nieważność małżeństwa w tym samym podmiocie możemy spotkać zaskarżenie z tytułu symulacji całkowitej i podstępu. Logicznie rzecz ujmując: nie można pogodzić tych dwóch tytułów nieważności. Symulacja totalna jest wykluczeniem zgody małżeńskiej, podstęp jest jego wadą. Podstęp jest błędem intelektu wywołanym u kontrahenta, który wybiera małżeństwo. Symulacja jest wolą przeciwną małżeństwu, gdzie intelekt w sposób niedoznający przeszkód przygotowuje wolę do wykluczenia małżeństwa. Trudne logicznie jest zrozumienie formuły orzekającej nieważność małżeństwa, w tym samym podmiocie, z tytułu wykluczenia samego małżeństwa i z tytułu zawarcia małżeństwa pod wpływem podstępu. Należy te tytuły traktować jako wykluczające się – gdy jeden tytuł będzie negatywny, trzeba podjąć drugi.

Zaskarżenie z tytułu symulacji całkowitej i podstępnego wprowadzenia w błąd ma miejsce w wyroku c. Lanversin. Kobieta, która miała wykluczyć małżeństwo, miała również wprowadzić w błąd powoda w celu uzyskania zgody na małżeństwo. Ponens dla tego tytułu nieważności nie znajduje podstaw. Teoretycznie jednak jest możliwa taka postać. Mający zamiar dokonać fikcyjnej zgody małżeńskiej, może skłonić podstępem co do swoich przymiotów, poważnie zakłócających wspólnotę życia małżeńskiego i uzyskać zgodę woli.

¹⁹ Zob. Dec. c. Corso z dn. 30 maja 1990 r., RR Dec. 1990, s. 409–412, n. 5–8.

²⁰ Zob. Dec. c. Pompedda z dn. 22 października 1996 r., RR Dec. 1996, s. 632–633, n. 8: „Quapropter sponsi optime valent simul errore detineri et iuxta eundem non contrahere, matrimonium habere dissolubilem ad libitum contractum et insimul nuptias perpetuo duraturas pro se optare atque velle, quin etiam providere possibilitatem solvendi vinculum et tamen semel pro semper illud pro se velle”.

Mogą to zrobić osoby trzecie co do przymiotów kontrahenta, on zaś może symulować małżeństwo.

Należy zwrócić uwagę na różnicę między przedmiotem symulacji całkowitej, jakim jest samo małżeństwo a treścią przedmiotu nieważności małżeństwa z tytułu podstępnego wprowadzenia w błąd, którym są jakości mogące poważnie zakłócić wspólnotę życia małżeńskiego. Turnusy sędziowskie rozpatrując każdy z przedstawionych tytułów nieważności, odwołują się do kanonów dających wykładnię dotyczącą małżeństwa – 1055 i 1057 kpk. Celem tego odwołania jest wskazanie w przypadku symulacji całkowitej, że wspólnota została wykluczona, a w przypadku podstępu, że istnieje jej poważne zakłócenie²¹. Jeśli chodzi o podstęp i symulację całkowitą, trzeba rozpatrywać te tytuły nieważności w jednym podmiocie z zachowaniem reguł logiki i na bazie konkretnego przypadku, aby orzeczenie nieważności małżeństwa po stronie tej samej osoby z dwóch tytułów nie zawierało sprzeczności.

Blisko grupy tytułów nieważności małżeństwa, o których kan. 1097 kpk znajduje się ignorancja, o której mówi kan. 1096 kpk. Ten tytuł nieważności zachowuje tę samą relację wobec wykluczenia małżeństwa. Symulacja całkowita wiąże się z pozytywnym aktem woli. Akt taki zakłada świadomość, natomiast przyczyna nieważności małżeństwa z tytułu ignorancji nie jest związana z aktem woli, lecz z trwałą kondycją umysłową kontrahenta. Kontrahent nie może wykluczyć tego, czego nie jest w stanie poznać. Symulacja całkowita małżeństwa domaga się znajomości przedmiotu wykluczenia. Nie spotyka się zaskarżenia w jednym podmiocie z tytułu symulacji i ignorancji. Jedyną potwierdzającą informacją, którą znajdujemy w sentencjach rotalnych, jest fakt podkreślania świadomości w akcie formowania pozytywnego aktu woli wykluczającego małżeństwo²².

3. Symulacja całkowita a symulacja częściowa zgody małżeńskiej (kan.1101 § 2 kpk)

W orzeczeniach rotalnych zaskarżanie małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej i częściowej w tym samym podmiocie jest najczęściej występującym połączeniem. Orzeczenia rotalne dają wykładnię pojęciową symulacji częściowej

²¹ Zob. Dec. c. Lanversin z dn. 17 marca 1993 r., RR Dec. 1993, s. 151-169, n. 6-14 i 27-31; M. Bardi, *Il dolo nel matrimonio canonico*, Milano 1996, s. 28-36. Autor publikacji w oparciu o jurisprudence porusza problem: „Il problema della qualificazione del dolo-vizio nel suo influo nella prestazione del consenso matrimoniale”.

²² Zob. Dec. c. Faltin z dn. 18 stycznia 1988 r., RR Dec. 1988, s. 4-5, n. 10; Dec. c. Stankiewicz z dn. 26 marca 1990 r., RR Dec. 1990, s. n. 4; Dec. c. Serrano z dn. 1 czerwca 1990 r., RR Dec. 1990, s. 434, n. 8; Dec. c. Palestro z dn. 27 maja 1992 r., RR Dec. 1992, s. 282-284, n. 5; Dec. c. Civili z dn. 16 grudnia 1993 r., RR Dec. 1993, s. 769-770, n. 16; Dec. c. Turnaturi z dn. 1 marca 1996 r., RR Dec. 1996, s. 171, n. 11; I. Parisella, *L'ignoranza in re matrimoniali*, „Ephemerides Iuris Canonici” 1987-1988, s. 31-32; M. Pastuszko, dz. cyt., s. 165-167.

w stosunku do symulacji całkowitej. Wskazując na podobieństwa między dwoma rodzajami symulacji, można powiedzieć, że w symulacji częściowej i całkowitej obecny jest pozytywny akt woli. Zarówno symulujący całkowicie, jak i dokonujący symulacji częściowej małżeństwa wyraża zewnętrzną zgodę na małżeństwo. Skutek symulacji całkowitej i częściowej jest taki sam; jest nim nieważność małżeństwa. Symulant dokonujący symulacji całkowitej małżeństwa wyklucza również z natury rzeczy wszystkie elementy i przymioty zawarte w substancji małżeństwa. Można wskazać również różnice w obu formach. Symulacja całkowita wyklucza małżeństwo jako takie, częściowa zaś jeden z jego istotnych elementów lub istotnych przymiotów. W przypadku symulacji całkowitej istnieje przyczyna symulowania i świadomość nieważności małżeństwa. Dokonujący symulacji częściowej chce zawarcia małżeństwa, lecz według swojej wizji; tego nie można powiedzieć o symulującym całkowicie małżeństwo²³.

²³ Zob. B. Filipiak, *Il problema della simulazione nel diritto matrimoniale canonico*, "Ephemerides Iuris Canonici" 1975, s. 216-217; J. García Falide, *Observationes novae circa matrimonium canonicum simulatum et coactum* w: *Periodica* 75: 1986, s. 181-186; M. Pastuszko, dz. cyt., s. 175-176; M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego* Katowice 1987, s. 253-254; Dec. c. Lanversin z dn. 18 lutego 1984 r., RR Dec. 1984, s. 100, n. 1-2. W wyroku występuje połączenie symulacji całkowitej podporządkowanej wykluczeniu dobra sakramentu i wierności; Dec. c. Parisella z dn. 24 maja 1984 r., RR Dec. 1984, s. 296, n. 2. Wyrok łączy symulację całkowitą i podporządkowane wykluczenie dobra wierności po stronie kobiety; Dec. c. Colagiovanni z dn. 8 lipca 1986 r., RR Dec. 1986, s. 426, n. 2. Wyrok podejmuje wykluczenie całego małżeństwa z obu stron albo wykluczenie dobra sakramentu i wykluczenie wierności, i potomstwa po stronie mężczyzny. Turnus rozstrzyga każde wykluczenie niezależnie; Dec. c. Lanversin z dn. 19 listopada 1986 r., RR Dec. 1986, s. 642, n. 3. Mężczyzna zaskarżył małżeństwo z symulacji całkowitej i wykluczenia potomstwa po swojej stronie; Dec. c. Colagiovanni z dn. 2 lutego 1988 r., RR Dec. 1988, s. 60, n. 2. Sentencja orzeka o wykluczeniu małżeństwa lub w przypadku rozstrzygnięcia negatywnego, dobra wierności po stronie mężczyzny; Dec. c. Jarawan z dn. 10 marca 1989 r., RR Dec. 1989, s. 192, n. 6. Wyrok orzeka z symulacji całkowitej albo z wykluczenia dobra sakramentu; Dec. c. Palestro z dn. 28 czerwca 1989 r., RR Dec. 1989, s. 445-446, n. 2. W wyroku występuje połączenie symulacji całkowitej i podporządkowane wykluczenie dobra sakramentu po stronie kobiety; Dec. c. Serrano z dn. 1 czerwca 1990 r., RR Dec. 1990, s. 432, n. 1-2. Zaskarżono ważność małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej i wykluczenia nierozzerwalności chrześcijańskiego małżeństwa; Dec. c. Lanversin z dn. 21 lutego 1990 r., RR Dec. 1990, s. 109-110, n. 5. Turnus rozstrzygał sprawę symulacji całkowitej podporządkowanej wykluczeniu dobra potomstwa; Dec. c. Corso z dn. 30 maja 1990 r., RR Dec. 1990, s. 409, n. 4. Zarzut, który został sformułowany: wykluczenie godności sakramentalnej, a jeśli nie to symulacja całkowita po stronie kobiety; Dec. c. Lanversin z dn. 31 lipca 1990 r., RR Dec. 1990, s. 677, n. 2. Sentencja rozpatruje nieważność małżeństwa po stronie mężczyzny z tytułu symulacji całkowitej i w sposób podporządkowany z wykluczenia nierozzerwalności; Dec. c. Jarawan z dn. 16 października 1991, r. RR Dec. 1991, s. 548, n. 2. Wątpliwość w tej sentencji dotyczy wykluczenie godności sakramentalnej, dobra sakramentu i symulacji całkowitej po stronie kobiety; Dec. c. Palestro z dn. 27 maja 1992 r., RR Dec. 1992, s. 279-282, n. 1-4. Rozpatrywano nieważność małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej po stronie mężczyzny albo wykluczenia dobra potomstwa z dwóch stron, lub wykluczenia dobra wierności po stronie mężczyzny; Dec. c. Funghini z dn. 14 października 1992 r., RR Dec. 1992, s. 449, n. 1. Turnus rozpatrywał sprawę nieważności z tytułu symulacji całkowitej po stronie mężczyzny i podporządkowanego wykluczenia nierozzerwalności po jego stronie.

Fundamentalna różnica między obydwooma rodzajami wykluczenia dotyczy przedmiotu. W symulacji całkowitej przedmiotem jest małżeństwo, zaś w częściowej istotny element małżeństwa: dobro małżonków, dobro potomstwa, charakter sakramentalny oraz istotny przymiot: jedność i związana z nią wierność oraz nierozzerwalność²⁴.

Wyroki rotalne, które podejmują rozstrzygnięcie spraw związanych z symulacją całkowitą i częściową, w części *in iure* w sposób precyzyjny objaśniają istniejącą tu różnicę. Wykluczający akt woli, który zależny jest od podmiotu, kieruje się ku dwu różnym przedmiotom. Symulacja całkowita, nazywana absolutną, sprawia, że kontrahent nie chce nie tylko małżeństwa chrześcijańskiego, ale jakiegokolwiek małżeństwa. W symulacji zaś częściowej – relatywnej istnieje wola zawarcia małżeństwa, lecz odrzucająca którąś z istotnych „części” małżeństwa. Kontrahent pragnie swoją wolą stworzyć małżeństwo według własnego obrazu, który nie jest zgodny z istotą małżeństwa. Kontrahent chce zawrzeć pseudomałżeństwo. Nawet gdyby kontrahent wykluczał kilka istotnych właściwości małżeństwa, to nie będziemy mieli do czynienia z symulacją całkowitą. Suma wykluczeń częściowych nie sprowadza bowiem wyniku symulacji całkowitej²⁵. Przeciwnie, wykluczający całkowicie małżeństwo nie chce jego żadnych przymiotów i elementów²⁶. Rozpatrując symulację całkowitą, połączoną w tej samej osobie z symulacją częściową, zaznacza się, że może ona być traktowana tylko w sposób podporządkowany. Nie można odrzucić całego małżeństwa i chcieć małżeństwa pozbawionego jednej z jego istotnych własności. Ciekawym sposobem rozróżnienia obu tytułów nieważności jest odniesienie ich do wspólnoty permanentnej i wzajemnego osobowego przekazu. Otóż w symulacji całkowitej wyklucza się całkowicie wzajemne przekazywanie i przyjmowanie, w celu stworzenia małżeństwa, natomiast w symulacji częściowej wyklucza się prawo do przekazania jakiegoś elementu lub przymiotu²⁷.

Dokonując analizy sentencji, które rozstrzygają w odniesieniu do tego samego podmiotu, nieważność małżeństwa – z tytułu symulacji całkowitej i wykluczenia częściowego można zauważyć, że obok podkreślenia zasadniczej różnicy dotyczącej przedmiotu, zwraca się tam uwagę na działanie podmiotu, które pozwala stwierdzić z jakim wykluczeniem ma się do czynienia. Pewnych trudności nastrocza zwłaszcza rozstrzygnięcie, czy nastąpiło wykluczenie małżeństwa, czy jego nierozzerwalności. W podmiocie przecież dokonuje się głęboki proces psychologiczny, czasami kontrahent chce małżeństwa, lecz wyklucza

²⁴ Zob. W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 150-197.

²⁵ Zob. Dec. c. Funghini z dn. 24 maja 1995 r., RR Dec. 1995, s. 313-314, n. 4: „...retinenda videtur tum ad superandam aequivocationem cum iure civili tum quia distinctio determinatur ab objecto simulationis et intentione contrahentis tum demum quia totalis non est summa exclusionem partium”; P. Bonnet, *L'introduzione al consenso matrimoniale canonico*, Milano 1985, s. 112.

²⁶ Zob. Dec. c. Faltin z dn. 9 kwietnia 1987 r., RR Dec. 1987, s. 254-257, n. 12-13.

²⁷ Zob. Dec. c. Lanversin z dn. 18 lutego 1984 r., RR Dec. 1984, s. 100-102, n. 3-8; por. E. Graziani, *La revisione del can. 1086 § 2 CIC*, „Ephemerides Iuris Canonici” 1976, s. 166-169; tenże, *Exclusio matrimonii substantiae*, „Ephemerides Iuris Canonici” 1987, s. 82-84.

jego cele lub przymioty. Istotne są tu wszystkie okoliczności i motywy, którymi kieruje się kontrahent. Sędzia musi ustalić rzeczywistą wolę symulanta, a to nastręcza wielu trudności. Wola pozostaje zawsze w dyspozycji intelektu, on formuje wykluczenie kontraktu małżeńskiego albo w całości, albo w jego części. W niektórych przypadkach trybunał orzeka, że skutki wykluczenia częściowego rozciągają się na całe małżeństwo i wykluczenie częściowe jest "wciągnięte" (absorbowane) przez wykluczenie całego małżeństwa, jako część należąca do całości. Ponensi redagując sentencję, która łączy symulację całkowitą z częściową, badając wykluczający akt woli, odwołują się do okoliczności sprawy, bo one ujawniają rzeczywistą determinację woli²⁸.

Warto zaprezentować potwierdzające wykładnie, jakie spotykamy w niektórych wyrokach rotalnych. Tak np. w sprawie c. Turnaturi, który objaśniając różnicę między dwiema formami symulacji, powołuje się na audytora rotalnego Pompeddę. Różnica między dwiema formami symulacji jest zawarta na bazie dwóch różnych przedmiotów i kategorii, które stoją przed aktem pozytywnym woli. W symulacji całkowitej podmiot świadomie wyklucza małżeństwo i z zewnętrznej celebracji czyni fikcję. W symulacji częściowej natomiast podmiot aktem woli wyklucza tylko pewien aspekt małżeństwa. Podmiot zmierza w kierunku małżeństwa, lecz różnego od tego, które proponuje w swoim nauczaniu Kościół. Kontrahent tworzy małżeństwo według własnych schematów. Występuje więc niezgodność między wolą podmiotu a obiektywnym porządkiem prawnym²⁹.

Szczegółową interpretację problemu opartą o jurysprudencję rotalną znajdujemy w wyroku c. Funghini. Podejmując rozstrzygnięcie o ważności małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej i wykluczenia wierności po stronie mężczyzny, odwołuje się do zasady generalnej mówiąc, że nie można deklarować w tym samym podmiocie nieważności małżeństwa z symulacji całkowitej i częściowej. Ponens odwołuje się do tradycji kanonicznej i jej nazewnictwa w ograniczeniu dwóch form symulacji, wskazując na symulację częściową jako relatywną i pseudomałżeństwo oraz na symulację całkowitą jako absolutną i stanowiącą wykluczenie samego małżeństwa. Ustalenie rzeczywistego powodu nieważności małżeństwa zależy zawsze od konkretnych okoliczności małżeństwa. W tym wyroku audytor rotalny wyraźnie odgranicza zarówno w części prawnej, jak i faktycznej, obie formy symulacji: całkowitą i wykluczenie dobra wierności³⁰.

Na bazie zanalizowanych orzeczeń rotalnych jest czymś oczywistym, że symulacja całkowita i częściowa są niekompatybilne, w tej ostatniej bowiem istnieje wola zawarcia małżeństwa. Oba tytuły nieważności mogą współistnieć

²⁸ Zob. Dec. c. Palestro z dn. 28 czerwca 1989 r., RR Dec. 81: 1989, s. 461-462, n. 16-17; Dec. c. Gianneccchini z dn. 10 października 1989 r., RR Dec. 81: 1989, s. 568-570, n. 3-6; Dec. c. Serrano z dn. 1 czerwca 1990 r., RR Dec. 82: 1990, s. 432-445, n. 4-9 i 24; Dec. c. Corso z dn. 30 maja 1990 r., RR Dec. 1990, s. 411-413, n. 8-9.

²⁹ Zob. Dec. c. Turnaturi z dn. 1 marca 1996 r., RR Dec. 1996, s. 171, n. 11.

³⁰ Zob. Dec. c. Funghini z dn. 24 maja 1995 r., RR Dec. 1995, s. 313-314, n. 2-5.

ze sobą jedynie w sposób podporządkowany. Audytorzy zachowują pewną logiczność w rozpatrywaniu tych tytułów nieważności, rozpoznając ten tytuł, który jest bardziej uzasadniony. Wiele trudności w rozstrzygnięciu sprawia zażalenie małżeństwa z symulacji całkowitej i wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa: należy ustalić, jaka była wola symulanta. Trybunał może przyjąć jako wątpliwość procesową oba tytuły nieważności w tym samym podmiocie: z symulacji totalnej i częściowej, lecz orzeka nieważność małżeństwa tylko z jednego z tych tytułów³¹.

4. Symulacja całkowita zgody małżeńskiej a warunek (kan. 1102 kpk)

Omawiając problem nieważności małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej oraz warunku, trzeba wykazać różnice i podobieństwa między tymi tytułami nieważności. Wyrażający zgodę na małżeństwo pod warunkiem, chce rzeczywiście małżeństwa, ale uzależnia swój konsens od określonej okoliczności. Symulujący zaś całkowicie małżeństwo wyklucza bezwarunkowo jakąkolwiek zgodę na małżeństwo. W usystematyzowanym spojrzeniu na tytuły nieważności małżeństwa symulacja całkowita jest wykluczeniem zgody małżeńskiej, warunek zaś należy do wad tejże zgody. Jeśli chodzi o ujęcie przedmiotu obu tytułów nieważności, to w przypadku symulacji totalnej jest nim samo małżeństwo, w przypadku warunku zaś – określona okoliczność. W dalszej treści można również wskazać, że i w warunku pośrednio, i ubocznie wyklucza się małżeństwo. Kontrahent wyklucza małżeństwo, jeśli nie ziści się spełniony przez niego warunek, lecz jego wykluczenie nie zmierza wprost ku przedmiotowi, jakim jest małżeństwo. Ujmując kwestię teoretycznie należy powiedzieć, że symulacja całkowita powoduje nieważność małżeństwa. W przypadku natomiast warunku, nieważność zależna jest od spełnienia warunków dotyczących przeszłości i teraźniejszości, gdy takie są postawione. Jeśli chodzi o świadomość, to symulujący całkowicie małżeństwo musi być świadomy dokonanego wykluczenia małżeństwa, a stawiający warunek musi być świadomy poczynionego warunku. Wspólnym więc założeniem dla warunku i całkowitej symulacji małżeństwa jest pozytywny akt woli, który jest wymagalny od kontrahentów. W związku z tym fakt istnienia warunku czy symulacji całkowitej może być ukryty i domaga się ujawnienia woli kontrahenta.

Spotykamy się również z twierdzeniami, że warunek jest łatwiejszy do udowodnienia. Twierdzenia takie oparte są na zasadzie, zgodnie z którą warunek postawiony jest zawsze w szczególnych okolicznościach i jest formą

³¹ Zob. Dec. c. Palestro z dn. 27 maja 1992 r., RR Dec. 1992, s. 305, n. 13; Dec. c. Funghini z dn. 14 października 1992 r., RR Dec. 1992, s. 470 n. 15; A. Stankiewicz, *De Iurisprudencia...*, s. 229-230; R. Sobański, *dz. cyt.*, s. 142.

zabezpieczenia się kontrahenta. Warunek jest aktem bardzo świadomym i zazwyczaj kontrahent informuje przeciwną stronę o treści postawionego warunku, ale i akt woli symulacji może być równie precyzyjny. Samo dowodzenie warunku i symulacji całkowitej jest podobne. Sędzia musi z okoliczności, oznak, faktów odczytać, jaki akt woli został wypowiedziany: czy miał formę warunku, czy wykluczenia małżeństwa. Zarówno małżeństwo nieważne z tytułu symulacji całkowitej, jak i z tytułu warunku może przybrać rodzaj paktu i umowy między kontrahentami. Problematiczna jest również kwestia aktu woli. W symulacji całkowitej mamy zdecydowaną wolę wykluczenia małżeństwa. W przypadku zaś warunku mamy do czynienia z „częścią składową” małżeństwa. Limit i intensywność, które stawia się woli, nie wydają się tak istotne dlatego, że kontrahent w rzeczywistości chce małżeństwa, aczkolwiek warunkowego. W sferze mentalnej kontrahent może stworzyć, na podstawie nurtujących go warunków co do przyszłego małżeństwa fundament, który sprawi, że nie podejmie zgody warunkowej na małżeństwo, lecz ją wykluczy całkowicie³².

W dwóch sentencjach rotalnych, w których małżeństwo zaskarżone jest jednocześnie z tytułu symulacji całkowitej i z tytułu warunku, nie spotykamy zaskarżenia z tych tytułów w jednym podmiocie. W sprawie c. Lanversin, zarzut symulacji całkowitej postawiono pozwanej kobiecie, natomiast nieważność z tytułu warunku dotyczącego terażniejszości dotyczyła mężczyzny. W części *in iure* ponens daje wykładnię prawną oddzielnie dla obydwu tytułów nieważności, również w części *in facto* rozstrzygnięcie jest wyraźnie rozgraniczone dla obydwu tytułów nieważności. Na gruncie dowodowym podobieństwem jest odwołanie się do okoliczności faktycznych małżeństwa, w celu udowodnienia domniemanej nieważności małżeństwa z wspomnianych tytułów nieważności³³.

Drugie orzeczenie – c. Pompedda dotyczy symulacji całkowitej po stronie kobiety pozwanej i warunku po stronie powoda. Podstawy prawne, na których opiera się wyrok za nieważnością małżeństwa, rozpatrywane są oddzielnie, lecz część *in facto* wyroku odwołuje się do faktów i okoliczności z życia małżeńskiego. W wyroku tym wydaje się to spójne: kobieta wyznania protestanckiego z awersją do instytucji Kościoła symulowała małżeństwo, mężczyzna zaś postawił warunek dotyczący chrztu i wychowania katolickiego potomstwa³⁴.

Możemy się oprzeć na zasadzie, że w jednym podmiocie symulacja całkowita małżeństwa i warunek nie mogą być traktowane kompatybilnie. Nie można stwierdzić nieważności małżeństwa i orzec, że osoba zawarła małżeństwo pod warunkiem i zarazem wykluczyła je całkowicie³⁵.

³² Zob. W. Góralski, *dz. cyt.*, s. 205–209; M. Pastuszko, *dz. cyt.*, s. 191–195. M. Weber, *Die Totalsimulation*, St. Ottilien 1994, s. 77–81; G. Cassandro, *Il fenomeno condizionale nella recente giurisprudenza della Rota Romana*, w: *Il consenso matrimoniale condizionato*, Città del Vaticano 1993, s. 159–165.

³³ Zob. Dec. c. Lanversin z dn. 17 marca 1993 r., RR Dec. 1993, s. 151–169, n. 6–14 i 27–31.

³⁴ Zob. Dec. c. Pompedda z dn. 22 października 1996 r., RR Dec. 1996, s. 630–637.

³⁵ Zob. R. Sobański, *dz. cyt.*, s. 146; M. Pastuszko, *dz. cyt.*, s. 191–195.

5. Symulacja całkowita zgody małżeńskiej a przymus i bojaźń (kan. 1103 kpk)

W orzecznictwie Roty Rzymskiej niezmiennie twierdzi się, że nie można w jednym podmiocie stwierdzić nieważności małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej i z przymusu, i bojaźni. Orzeczenia rotalne podejmują rozpatrzenie danej sprawy, gdy przedmiot sporu dotyczy w tej samej osobie dwóch tytułów nieważności. U podstaw problemu stoi wspomniana logiczność, która zalicza symulację do nieobecności zgody małżeńskiej, zaś przymus i bojaźń do wad zgody małżeńskiej. Na taką różnicę wskazuje m.in. wyrok c. Stankiewicz z 26 czerwca 1986 r., który odwołując się do wady zgody małżeńskiej mówi, że w przypadku bojaźni mamy wolę przeciwną małżeństwu, ale i manifestację pod przymusem konsensu, natomiast w symulacji całkowitej nieobecna jest i wykluczona wola małżeństwa. Ponens wskazuje jednocześnie na podobieństwo, które może istnieć między dwiema formami nieważności: na gruncie dowodowym charakterystyczna jest zazwyczaj awersja w stosunku do małżeństwa i brak miłości w stosunku do kontrahenta³⁶.

W wyroku c. Faltin turnus dokonuje specyfikacji obu form nieważności na gruncie aktu ludzkiego. Zgoda małżeńska jest aktem ludzkim. Zarówno w przypadku małżeństwa zawartego pod przymusem, jak i w sytuacji, gdy wola wyklucza małżeństwo, nie możemy twierdzić, że mamy do czynienia z aktem ludzkim nieodzownym do wyrażenia zgody na małżeństwo. Ponens czyni odniesienie do aktu prawnego, który aby przyniósł efekt prawny, domaga się obecności wszystkich istotnych elementów, takich jak: sfera mentalna i wola, które są niezbędne do uznania jego ważności, inaczej konstytuuje się nieważność aktu prawnego. W przypadku nieważności zgody małżeńskiej z tytułu symulacji całkowitej mamy do czynienia z wykluczeniem konsensu, a w przypadku bojaźni i przymusu – z wadą tegoż konsensu³⁷. Na tego typu różnice wskazuje również wyrok c. Funghini: symulacja konsensu domaga się wolności woli, a w przypadku przymusu i bojaźni mamy do czynienia z wolą przymuszoną³⁸.

Spotykamy się również z poglądami skrajnymi, w myśl których można łączyć w tej samej osobie nieważność małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej i z tytułem *vis et metus*, co czyni zrównanie przymusu i bojaźni z symulacją całkowitą małżeństwa. W tym wypadku zgoda na małżeństwo powzięta wskutek przymusu, jest – według takiego zapatrywania symulowana i nieprawdziwa. Według stanowiska judykatury, takie połączenie jest problematyczne i trudne do zaakceptowania³⁹.

³⁶ Zob. Dec. c. Stankiewicz z dn. 26 czerwca 1986 r., RR Dec. 1986, s. 402–407, n. 8–18; A. Stankiewicz, *De Iurisprudencia...*, s. 230–232.

³⁷ Zob. Dec. c. Faltin z dn. 18 stycznia 1988 r., RR Dec. 1988, s. 4–8, n. 8–10 i 16.

³⁸ Zob. Dec. c. Funghini z dn. 14 października 1992 r., RR Dec. 1992, s. 462–464, n. 2–3.

³⁹ Zob. R. Sobański, *dz. cyt.*, s. 145. Autor wskazuje, że najwcześniejszym problemem dotyczącym niekompatybilności jest sprawa przymusu i symulacji. Zwraca również uwagę na stanowisko przeciwne, które prezentuje H. Flatten; M. Pastuszko, *dz. cyt.*, s. 184–185. Autor szeroko

Istnieje pewien związek symulacji całkowitej z przymusem i bojaźnią. Mogą one, jak wskazują wyroki rotalne, stanowić przyczynę symulacji całkowitej. Wskazany wcześniej wyrok c. Faltin, dając podstawy prawne i analizując przyczynę symulacji dochodzi do stwierdzenia, że bojaźń może być prawdziwą przyczyną symulacji, a także zawarcia małżeństwa. Ponens zauważa, że w tym przypadku, gdzie mamy wątpliwość dotyczącą bojaźni wywołanej w stosunku do mężczyzny, która to bojaźń jest przyczyną zawarcia przezeń małżeństwa, należy przypuszczać, że może on symulować zgodę na małżeństwo. Trzeba również stwierdzić, co było bliższe osobie: bojaźń czy symulacja małżeństwa. Sprawa jest trudna do precyzyjnego określenia: przy symulacji całkowitej występuje pozytywny akt woli, w przypadku zaś bojaźni – niesprawiedliwość, której doświadcza nupturient. Może istnieć nieważność z jednej strony z prawa naturalnego, z drugiej zaś – z pozytywnego. Audytor zaznacza: *Ex actis emergit stricta correlatio inter simulationem et metum viro incussu, veluti effectus causae causatae, seu uti causa contrahendi et insimul causa simulandi*. Sam wyrok w swojej końcowej konkluzji przystaje do wcześniejszej problematyki i argumentacji *affirmative, seu constare de nullitate matrimonii, ob vitium simulati consensus ex parte vir, propter vim et metum sibi incussum*⁴⁰. Podobne spojrzenie spotykamy w sentencji c. Funghini, gdzie podkreśla się, że bojaźń może być *causa contrahendi*, natomiast przyczyna symulowania małżeństwa jest inna, i – logicznie rzecz ujmując – bojaźń nie jest również *causa remota i proxima*, może ona wiązać się z awersją do małżeństwa. Oczywiście trzeba spojrzeć na zaplecze psychologiczne i tam szukać istniejących przyczyn⁴¹. Niektóre sentencje w kwestii przymusu i bojaźni nie są tak oczywiste, ale zaznaczają, że przymus może być “wzmocnieniem” dla wykluczenia małżeństwa. Turnus stara się rozgraniczyć owe dwa tytuły nieważności⁴². Trafne i wyczerpujące rozwiązanie problematycznej kwestii daje Marian Pastuszko „ (...) gdy ktoś jest przymuszony do zawarcia małżeństwa i z tej racji całkowicie symuluje, mamy do czynienia z całkowitą symulacją małżeństwa, a przymus jest jedynie przyczyną tej symulacji. Gdy zaś ktoś jest przymuszony do zawarcia małżeństwa i zawiera małżeństwo, ale go nie symuluje, mamy do czynienia ze zgodą wymuszoną, a nie z symulacją”⁴³.

prezentuje pogląd Flattena, wykazując jego sprzeczności, gdyż połączenie, jakie istnieje między przymusem a symulacją częściową, chce on przełożyć na grunt przymus – symulacja całkowita w tym samym podmiocie. Fundamentalną różnicą jest fakt, że przy symulacji częściowej i przymusie kontrahent wyraża zgodę na małżeństwo. Sprawa znalazła swój finał w Trybunale Sygnatury Apostolskiej, gdzie takie twierdzenia odrzucono; Dec. c. Funghini z dn. 14 października 1992 r., RR Dec. 1992, s. 462-464, n. 2. Ponens podejmuje tutaj ten sam problem w oparciu o twierdzenia H. Flattena (*De sententia nullitatis matrimonii tum et capite metus tum et capite simulationis ferenda*.) *Revue de Droit canonique* 13: 1963, s. 48-64. W orzeczeniu tym problem ten spotkał się z korzystnym fundamentem, gdyż w jednym podmiocie mamy do czynienia z symulacją całkowitą, częściową (wykluczenie nierozzerwalności) i przymusem. Ponens potwierdza, że wymienione tytuły nieważności powinny być traktowane w sposób podporządkowany.

⁴⁰ Zob. Dec. c. Faltin z dn. 18 stycznia 1988 r., RR Dec. 1988, s. 8-14, n.19 i 25.

⁴¹ Zob. Dec. c. Funghini z dn. 14 października 1992 r., RR Dec. 1992, s. 466-467, n. 8-9.

⁴² Zob. Dec. c. Corso z dn. 4 czerwca 1987 r., RR Dec. 1987, s. 361-364, n. 2-5.

⁴³ Zob. M. Pastuszko, *dz. cyt.*, s. 185.

Stanowisko jurysprudencji jest jasne: w przypadku symulacji całkowitej oraz przymusu i bojaźni mamy dwie różne akcje, które nie mogą być traktowane kompatybilnie, lecz w sposób podporządkowany. Gdy okaże się, że nie stwierdzono nieważności małżeństwa z tytułu przymusu i bojaźni, można się pytać o wykluczenie konsensu. Orzeczenia rotalne wskazują również na kolejność rozpatrywania tytułów nieważności. W tej kwestii brak jest zgodności. W wyroku c. Funghini zestawia się symulację całkowitą z tytułem podporządkowanym: przymus i bojaźń. Audytor odwołuje się także do rozstrzygnięcia c. Heard, w którym proponuje się najpierw przymus i bojaźń, a później podporządkowaną temu przymusowi i bojaźni symulację. Można też w dochodzeniu nieważności w omawianych tytułach oprzeć się na zasadzie nieważności z prawa natury, do której należy symulacja całkowita małżeństwa przed przymusem, pozostającym w tej kwestii zagadnieniem otwartym i dyskutowanym⁴⁴.

Zakończenie

W sentencjach opublikowanych przez Trybunał Roty Rzymskiej, symulacja całkowita zgody małżeńskiej jest rozpatrywana z innymi tytułami nieważności małżeństwa w obrębie zgody małżeńskiej u tego samego kontrahenta.

Symulacja całkowita zgody małżeńskiej wyróżnia się od innych tytułów nieważności małżeństwa. W innych tytułach nieważności występuje bądź niezdolność do wyrażenia zgody małżeńskiej, bądź wada zgody małżeńskiej, albo zgoda warunkowa na małżeństwo. W przypadku natomiast symulacji całkowitej mamy do czynienia ze zdecydowanym brakiem zgody na małżeństwo.

Jurysprudencja, która w tym samym podmiocie zaskarżenia rozpoznawała nieważność małżeństwa z tytułu symulacji całkowitej zgody małżeńskiej i z innych tytułów nieważności, takich jak: niezdolność do wyrażenia zgody na małżeństwo z natury psychicznej, o których kan. 1095 nn. 1 i 2 twierdzi, że kontrahent, który nie jest w stanie wyrazić zgody na małżeństwo, nie jest tym bardziej zdolny pozytywnie jej wykluczyć. W kan. 1095 n. 3 kwestia jest problematyczna. Kontrahent, który z przyczyn natury psychicznej nie jest w stanie wypełnić obowiązków małżeńskich, może

⁴⁴ Zob. Dec. c. Stankiewicz z dn. 26 czerwca 1986 r., RR Dec. 1986, s. 402 n. 8; Dec. c. Corso z dn. 4 czerwca 1987 r., RR Dec. 1987, s. 361-362, n. 2; Dec. c. Faltin z dn. 18 stycznia 1988 r., RR Dec. 1988, s. 3-4, n. 8; Dec. c. Funghini z dn. 14 października 1992 r., RR Dec. 1992, s. 462-464, n. 3; A. Stankiewicz, *De Iurisprudencia...*, s. 231 i 234; R. Sobański, *dz. cyt.*, s. 145; M. Pastuszko, *dz. cyt.*, s. 182-183; U. Navarrete, *Responsa Pontificiae Commissionis Codici Juris Canonici Authenticae Interpretando*, w: *Periodica*, 77:1988, s. 503-504; K. Lüdicke, *Przymus i bojaźń w kan.1087 KPK z 1917 r. i w kan.1103 KPK z 1983 r.* w: *Jus Matrimoniale*, 1: 1996, s. 36-38; J. Garcia Falide, *Simulatio totalis matrimonii canonici et metus*, „*Periodica*” 1983, s. 401-402.

jednak wyrazić zgodę na małżeństwo i pozytywnie ją wykluczyć. W przypadkach wątpliwych można zasięgnąć opinii biegłych, czy kontrahent niezdolny z natury psychicznej do podjęcia obowiązków małżeńskich był zdolny wyrazić zgodę na małżeństwo. Symulacja całkowita zgody małżeńskiej i tytuły nieważności, o których kan. 1095 nn.1 i 2 są traktowane jako wykluczające się i muszą być przedstawiane w formule sporu alternatywnie, jeśli idzie o numer 3 tegoż kanonu, to może on być z symulacją traktowany w sposób podporządkowany.

Symulacja całkowita i błąd w tym samym podmiocie nieważności małżeństwa są w orzeczeniach jurysprudencji traktowane w zależności od rodzaju błędu. Błąd co do osoby sprawiający nieważność małżeństwa dotyczy umysłu, symulacja całkowita domaga się pozytywnego aktu woli. Zasadnicza różnica przejawia się w tym, że w każdej postaci błędu, nie wykluczając podstęp, kontrahent chce małżeństwa. W symulacji całkowitej ma zdecydowaną wolę przeciwną małżeństwu. Patrząc na ogólną postać błędu, należałoby go traktować jako autonomiczny i wykluczający tytuł nieważności w osobie tego samego kontrahenta i nie łączyć z symulacją całkowitą małżeństwa.

Symulacje: całkowita i częściowa mają podobny charakter. Zarówno jeden, jak i drugi tytuł nieważności domaga się istnienia pozytywnego aktu woli. Różnica zasadnicza, którą podkreślają sentencje rotalne, to: wymóg świadomości wykluczającego całkowicie małżeństwo, który nie musi istnieć w przypadku symulacji częściowej oraz przedmiot wykluczenia, jakim jest małżeństwo w przypadku symulacji całkowitej, a istotny element lub przedmiot małżeństwa w przypadku symulacji częściowej. Dokonujący wykluczenia częściowego w istocie chce małżeństwa, lecz według własnego poglądu. Te tytuły nieważności w jednym podmiocie są traktowane w sposób podporządkowany.

Warunek, który jest wadą zgody małżeńskiej, zakłada – tak jak w przypadku symulacji całkowitej – pozytywny akt woli i świadomość postawionego warunku. W jednym podmiocie nieważności małżeństwa tytuły te należy traktować jako niekompatybilne. Zawierający małżeństwo pod warunkiem wyraża zgodę na małżeństwo.

Nieważność małżeństwa z tytułu przymusu i bojaźni oraz symulacji całkowitej w tym samym podmiocie stwarza w wyrokach jurysprudencji wiele problemów. Małżeństwu zawartemu pod wpływem bojaźni i przymusu towarzyszy wola małżeńska, choć przymuszona, która konstituuje wadę zgody małżeńskiej. Symulacja całkowita zgody małżeńskiej jest zdecydowaną wolą przeciwną małżeństwu. W niektórych orzeczeniach rotalnych spotykamy się z figurą, w której występuje symulacja całkowita dokonana pod wpływem bojaźni i przymusu. Logicznym rozwiązaniem wydaje się rozstrzygnięcie tych dwóch tytułów nieważności małżeństwa w tym samym podmiocie zaskarżenia w sposób podporządkowany.

Literatura

- Bardi M., *Il dolo nel matrimonio canonico*, Milano 1996.
- Bianchi P., *L'interpretazione del can. 1098 da parte della giurisprudenza della Rota Romana*, w: *Errore e Dolo nella giurisprudenza della Rota Romana*, Città del Vaticano 2001.
- Bonnet P., *L'introduzione al consenso matrimoniale canonico*, Milano 1985.
- Cassandro G., *Il fenomeno condizionale nella recente giurisprudenza della Rota Romana*, w: *Il consenso matrimoniale condizionato*, Città del Vaticano 1993.
- Dec. c. Civili, z dn. 16 grudnia 1993 r., „Rota Romanae Decisiones“ (dalej RR Dec.) 1993.
- Dec. c. Colagiovanni, z dn. 19 kwietnia 1988 r., RR Dec. 1988.
- Dec. c. Corso, z dn. 30 maja 1990 r., RR Dec. 1990.
- Dec. c. Faltin, z dn. 18 stycznia 1988 r., RR Dec. 1988.
- Dec. c. Faltin, z dn. 24 maja 1991 r., RR Dec. 1991.
- Dec. c. Funghini, z dn. 24 maja 1995 r., RR Dec. 1995.
- Dec. c. Jarawan, z dn. 10 marca 1989 r., RR Dec. 1989.
- Dec. c. Lanversin, z dn. 18 lutego 1984 r., RR Dec. 1984.
- Dec. c. Lanversin, z dn. 17 marca 1993 r., RR Dec. 1993.
- Dec. c. Palestro, z dn. 28 czerwca 1989 r., RR Dec. 1989.
- Dec. c. Pompedda, z dn. 19 października 1992 r., RR Dec. 1992.
- Dec. c. Pompedda, z dn. 22 października 1996 r., RR Dec. 1996.
- Dec. c. Serrano, z dn. 2 czerwca 1989 r., RR Dec. 1989.
- Dec. c. Serrano, z dn. 1 czerwca 1990 r., RR Dec. 1990.
- Dec. c. Serrano, z dn. 20 stycznia 1994 r., RR Dec. 1994.
- Dec. c. Stankiewicz, z dn. 26 marca 1990 r., RR Dec. 1990.
- Dec. c. Turnaturi, z dn. 1 marca 1996 r., RR Dec. 1996.
- Erlebach G., *Errore e dolo nella giurisprudenza della Rota Romana*, Città del Vaticano 2001.
- Filipiak B., *Il problema della simulazione nel diritto matrimoniale canonico*, „Ephemerides Iuris Canonici“ 1975.
- García Falide J., *Observationes novae circa matrimonium canonicum simulatum et coactum*, „Periodica“ 1986.
- García Falide J., *Simulatio totalis matrimonii canonici et metus*, „Periodica“ 1983.
- Graziani E., *Exclusio matrimonii substantiae*, „Ephemerides Iuris Canonici“ 1987.
- Graziani E., *La revisione del can. 1086 § 2 CIC*, „Ephemerides Iuris Canonici“ 1976.
- Góralski W., *Kanoniczna zgoda małżeńska*, Gdańsk 1991.
- Lüdicke K., *Przymus i bojaźń w kan.1087 KPK z 1917 r. i w kan.1103 KPK z 1983 r.*, „Jus Matrimoniale“ 1996.
- Majer P., *Błąd co do jedności lub nierozzerwalności małżeństwa*, „Jus Matrimoniale“ 1997.
- Navarrete U., *Capita nullitatis matrimonii in Codice Iuris Canonici* 1983. *Gressus historicus versus perfectiorem ordinem systematicum*, w: *Iustus Iudex. Festgabe für Paul Wesemann zum 75. Geburtstag von seinen Freunden und Schülern*, red. K. Lüdicke, H. Mussinghoff, H. Schwendenwein, Essen 1990.
- Navarrete U., *Responsa Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Autenticae Interpretando*, „Periodica“ 1988.
- Parisella I., *L'ignoranza in re matrimoniali*, „Ephemerides Iuris Canonici“ 1987-1988.
- Pastuszko M., *Całkowita symulacja zgody małżeńskiej*, Warszawa 1982.

- Serrano Ruiz J., *Interpretazione ed ambito di applicazione del can. 1095 n. 3, w: L'incapacità di assumere gli oneri essenziali del matrimonio, matrimoni*, Città del Vaticano 1998.
- Sobański R., *Orzekanie nieważności małżeństwa z dwu tytułów wadliwego konsensu*, „Jus Matrimoniale” 2000.
- Stankiewicz A., *De Iurisprudencia rotali circa simulationem totalem et partialem-cc.1101§2; 824§2 CCEO*, „Monitor Ecclesiasticus” 1997.
- Stankiewicz A., *L'incapacità di intendere e di volere nel diritto matrimoniale canonico can. 1095 nn.1-2*, Città del Vaticano 2001.
- Weber M., *Die Totalsimulation*, St. Ottilien 1994.
- Żurowski M., *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Katowice 1987.

Judging on nullity of marriage in virtue of total simulation together with other grounds of nullity within marital consent in decisions of the Roman Rota

Summary

Rotal jurisprudence, trying cases in virtue of total simulation and other grounds of nullity in the same subject such as: incapacity due to causes of psychic nature of which in can. 1095 no. 3 CIC, gives us the following solutions: who is not capable to express marital consent, the more is not capable to exclude this consent through a positive act of will. According to can. 1095 no. 3 CIC, the matter is complicated, as the jurisprudence says. Total simulation and other grounds of nullity of which in can. 1095 no. 1-2 CIC, can be considered alternatively. The way in which total simulation and error are treated depends in jurisprudence on the kind of error. Error concerning the person is related to the mind, and total simulation is connected with a positive act of will. Fundamental difference is that in every form of error, including fraud, the contractor has a will to enter marriage and in total simulation his will is positively opposing the marriage. Considering error in general, it should be treated as an autonomous ground of nullity and should not be merged with total simulation. Total and partial simulation are similar. Both grounds demand a positive act of will. The difference, underlined by rotal decisions, is: requirement of awareness of the party that excludes marriage totally, which is not necessary in partial simulation. The second difference is the object of exclusion, i.e. the marriage (in case of total simulation) and essential element or property (in case of partial simulation). The condition assumes the existing of a positive act of will and the awareness of stipulated condition (as well as in case of total simulation). These grounds should be treated as non-compatible. Nullity of marriage on the ground of force or grave fear and total simulation in the same subject is considered to be very problematic in jurisprudence. Marital intention (although compelled) accompanies the marriage contracted due to force and grave fear (this intention constitutes a marital consent defect). Total simulation is lack of marital consent and intention opposing the marriage. In some rotal decisions one can come across a total simulation that is made due to force and grave fear. It seems logical to decide on the basis of both of these nullity titles in the same subject.

Keywords: exclusion, matrimonial consent, rotal jurisprudence, total simulation.